

Městské muzeum a galerie Polička – Centrum Bohuslava Martinů

MA CHÈRE CHARLOTTE

Závěrečná práce pro kurz Základy muzejní pedagogiky

Mgr. Lucie Jirglová

Polička 2013

OBSAH

1. Úvod.....	3
2. Muzejně edukační program k výstavě Ma chère Charlotte	
2.1 Základní údaje o programu.....	5
2.2 Cíle programu.....	6
2.3 Popis programu.....	6
2.4 Použité metody.....	11
2.5 Didaktické prostředky.....	11
3. Závěr.....	12
4. Zpracování do Příkladů dobré praxe pro webové stránky MCMP.....	13
5. Literatura.....	17

1. ÚVOD

Město Polička se zapsalo do dějin hudby jako rodiště jednoho z nejvýznamnějších českých skladatelů a klasiků hudby 20. století, Bohuslava Martinů (1890 – 1959). S péčí o skladatelův odkaz je neodmyslitelně spjata činnost místního muzea, které se již od poloviny třicátých let systematicky věnuje budování rozsáhlých martinůvských sbírek i propagaci jeho díla v podobě krátkodobých výstav a stálých expozic. Součástí Městského muzea a galerie Polička je samostatné oddělení, které od roku 2009 užívá název Centrum Bohuslava Martinů. Při příležitosti 50. výročí od skladatelova úmrtí se městu podařilo získat účelovou dotaci z fondů Evropské unie na rekonstrukci muzejní budovy a vybudování zcela nových expozic včetně martinůvské.

Stálá expozice nazvaná Barevný svět Bohuslava Martinů poodhaluje alespoň část tajemství bohatých sbírkových fondů muzea i soukromých sbírek. Dobrodružné životní osudy Martinů představuje prostřednictvím atraktivního obrazového materiálu, který zahrnuje originální osobní předměty a dokumenty z majetku rodiny Martinů, z nichž některé byly veřejnosti zpřístupněny vůbec poprvé. Kromě stálé expozice však muzeum každý rok připravuje také krátkodobou výstavu na dílčí téma ze skladatelova života či díla. Výstava bývá tradičně zařazena do doprovodného programu květnového hudebního festivalu Martinů Fest.

V roce 2010 muzeum zařadilo do své bohaté nabídky programů pro školy také první verzi muzejně edukačního programu věnovaného Bohuslavu Martinů. Ačkoli spolupráce s místními školami probíhá již od roku 1998, kdy se muzeum zapojilo do projektu Muzeum a škola, tvorbu programů tematicky zaměřených na život a dílo poličského rodáka podnítil až vznik nové expozice. Martinů je osobností celosvětového významu a již za svého života patřil k předním reprezentantům české kultury v zahraničí. Jeho neobyčejné životní osudy i mimořádně rozmanitá tvorba poskytují bohatý materiál, který lze efektivně využít ke

vzdělávání v mezioborových souvislostech. Není tedy překvapující, že pedagogové místních škol jsou ochotni martinůvské programy navštěvovat opakovaně. Na základě konzultace s nimi tak byla vypracována koncepce uceleného cyklu dvanácti vzdělávacích programů pro žáky základních škol, základních uměleckých škol, čtyřletých i víceletých gymnázií. Vzhledem k tomu, že každý z nich je určen jinému ročníku a témata jednotlivých programů se neopakují, mají žáci možnost navštívit expozici opakovaně a během své školní docházky tak postupně absolvovat celý cyklus. Tyto programy je možné uplatnit např. ve vzdělávacích oblastech Výtvarná výchova, Dramatická výchova, Český jazyk a komunikace, Člověk a jeho svět, Člověk a společnost či v průřezových tématech Multikulturní výchova a Osobnost a sociální rozvoj. Především jsou však zaměřeny na rozvoj hudebnosti, utváření pozitivního vztahu ke kultuře a popularizaci vážné hudby obecně. Ve svém důsledku také vedou k výchově mladého koncertního publika, které nejen na Poličsku dlouhodobě generačně stárne. Za účelem přípravy a realizace tohoto cyklu ve spolupráci se zkušenými odborníky z různých oblastí (např. tanec, pantomima, scénografie, poslechové aktivity, popularizace vážné hudby, hra na melodické a rytmické hudební nástroje atd.) muzeum v roce 2012 zpracovalo žádost o grant, který však nezískalo. V následujících letech se bude opakovaně pokoušet dotaci získat, neboť bez ní není možné projekt realizovat v plném rozsahu.

Vzhledem k finanční, časové, odborné i personální náročnosti realizace celého cyklu jsou v současné době v trvalé nabídce muzea dvě navzájem odlišné varianty programu ke stálé expozici pro mladší a starší žáky. Kromě nich letos muzeum připravilo také muzejně edukační program ke krátkodobé výstavě *Ma chère Charlotte/Moje milá Charlotte*. Protože v listopadu uplyne 35 let od úmrtí skladatelovy manželky, byla letošní výstava věnována právě jí. Tento vzdělávací program během měsíce června navštívilo 21 školních skupin z místních i mimopolíčských škol, 1 skupina účastníků kurzu francouzštiny a 1 skupina seniorů

z Domu s pečovatelskou službou. Předkládaná práce se zaměřuje na variantu pro 4. – 5. ročník základní školy.

2. MUZEJNĚ EDUKAČNÍ PROGRAM K VÝSTAVĚ MA CHÉRE CHARLOTTE/MOJE MILÁ CHARLOTTE

Výstava k 35. výročí úmrtí Charlotty Martinů představila portrét této výjimečné ženy s neobyčejnými životními osudy. Jako mávnutím kouzelného proutku se návštěvníci ocitli v cirkusu Medrano, kde se poprvé setkala s Bohuslavem Martinů, nebo v jedné z útulných pařížských kaváren, kam chodívala i spousta českých umělců. Mohli nahlédnout do milostných dopisů, které jí Martinů psal, i do rodinného fotoalba, které zachytilo její proměnu z obyčejné švadlenky v šarmantní dámu. Výstava návštěvníkům přiblížila francouzskou kulturu obecně a představila zejména okouzující meziválečnou Paříž, která se manželům Martinů na mnoho let stala milovaným domovem.

2. 1 Základní údaje o programu

Místo a termín: 11. května – 1. září 2013 Městské muzeum a galerie Polička – Centrum Bohuslava Martinů (malé výstavní sály)

Téma: portrét Charlotty Martinů, francouzská kultura, meziválečné období

Cílová skupina: děti a mládež, senioři

Provázanost s RVP: vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět (tematické okruhy Místo, kde žijeme, Lidé kolem nás a Lidé a čas), Člověk a společnost, Člověk a svět práce, Umění a kultura (obory Hudební výchova, Výtvarná výchova)

Délka programu: 60 min

Realizace programu: 21 školních skupin (450 žáků), 1 skupina seniorů (13 osob), 1 skupina studentů kurzu francouzštiny (7 osob)

2. 2 Cíle programu

Téma i zpracování výstavy nasměrovalo cíle programu především k oblasti afektivní, tedy postojové a hodnotové.¹ Na jedné straně program představuje nelehký úděl manželky velkého umělce, přibližuje její obdivuhodný charakter a líčí její dobrodružné životní osudy. Zároveň chce návštěvníky vtáhnout do atmosféry meziválečné Paříže. V rovině kognitivní seznamuje s českou uměleckou kolonií žijící v Paříži, představuje hudbu meziválečného období a přispívá k upevnění znalostí o klasifikaci hudebních nástrojů.

2. 3 Popis programu

Jedná se o typ smíšeného animačního programu s rovnováhou mezi praktickými aktivitami a teoretickým výkladem². Strukturu programu tvoří dvě převážně výkladové části oddělené samostatnou hravou částí bez vedení lektora. Lektor, který školní skupinu provází výstavou v dobovém kostýmu z dvacátých let, ji nejprve přivítá v šapitó cirkusu Medrano, kde se celá školní třída může pohodlně posadit, a pozve na výlet časem do období mezi dvěma světovými válkami a především do jedné cizí země. V úvodu proběhne brainstorming a diskuse na tato témata: *Co se vám vybaví, když se řekne „Francie“? Znáte nějaká*

¹ ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní edukace*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, s. 64

² ŠOBÁŇ, Marek. *Stručná teorie a praxe muzejní pedagogiky*. In *Škola muzejní pedagogiky* 6. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, str. 20

francouzská slovíčka? [pozdravy, děkuji] Jaké to asi je, být manželkou velkého umělce? Mají to jednoduché? Charlotte Martinů byla velmi oddanou, trpělivou, skromnou manželkou, která byla skladateli oporou v obtížných dobách, ale také se prozíravě a odpovědně starala o jeho odkaz po jeho smrti. Mimo jiné stála u zrodu Nadace Bohuslava Martinů, která dodnes podporuje i poličské muzeum.

Následuje ukázka z paměťí Charlotty Martinů³ s romantickým vylíčením prvního setkání se svým budoucím mužem v cirkusu Medrano, kde tehdy vystupovali slavní klauni Fratellini. Na vystavených figurínách žáci poznávají, na jaké hudební nástroje tito tři bratři hráli, a jejich úkolem je zařadit je do správných nástrojových skupin [tuba, kytara, harmonika]. Lektor osvětlí kontakty a vliv poetiky bratrů Fratellini na tvorbu českých klaunů Jiřího Voskovce a Jana Wericha pro Osvobozené divadlo. Otázka: *který český skladatel psal pro jejich divadelní hry písničky? [Jaroslav Ježek] Znáte některou z nich?*

³ MARTINŮ, Charlotte. *Můj život s Bohuslavem Martinů*. Přel. Catherine Ébert-Zeminová. První necenzurované vydání. Editoři Ludmila Sadílková a Aleš Březina. Praha: Editio Bärenreiter Praha, 2003. 226 s. ISBN 80-86385-22-1

V hravé části dostanou žáci na výběr z několika aktivit, které je za doprovodu hudební kulisy mají vtáhnout do dobové atmosféry meziválečného období. Mohou si vyzkoušet kostýmy a doplňky v pařížském módním salonu, ukázat svou šikovnost s cirkusovými rekvizitami, začíst se v kavárně do milostných dopisů Bohuslava Charlottě a do vyprávění jejích přátel na to, jaká byla, nebo si prohlédnout dobové fotografie na vystavených panelech.

Závěrečná část se odehrává opět pod vedení lektora, a to ve dvou sálech – v módním salonu a v kavárně. Vzhledem k tomu, že Charlotte Martinů byla povoláním švadlena, je módní salón spojen s krejčovskou dílnou. V salonu na žáky čeká několik úkolů: hádat, k čemu sloužily neznámé předměty (kloboučnické náčiní, rukávník), správně seřadit obrázky dobové módy (20., 30. a 40. léta), správně zařadit paruky do historického období a okomentovat proměny Charlotty Martinů na dobových fotografiích od obyčejné švadlenky v šarmantní dámu. Cestou ze salonu se skupina zastaví u panelu, který představuje Charlottu jako milovnici přírody a všeho živého. Lektor upozorní na zvláštní fotografii z jejího rodinného fotoalba, na níž je zachycena kočka, a která je z rubové strany popsána anglickým vzkazem. Vyzve někoho ze žáků, aby vzkaz přečetl. Jedná se o pozdrav, pod nějž se podepsala „koška“. Z podpisu vyplývá, že ji Charlotte takto česky zřejmě oslovovala. Je to jedno z mála českých slov, které znala. Její přátelé ji

Program uzavírá komentovaná prohlídka vystavených trojrozměrných osobních předmětů, které patřily Charlottě Martinů [nůžky, řetízky, zápisníky atd.], a poslechová část. První ukázkou je písnička Ezop a brabeneček v interpretaci Jana Wericha. Jako motivace k soustředěnému poslechu⁴ slouží úkol rozpoznat všechna zvířata, o nichž se v písni zpívá [např. ponrava – s diskusí, co je to za zvíře, a obvykle také s diskusí o tom, že Ezop nebyl zvíře...]. Druhou ukázkou je francouzská populární písnička Parlez moi d'amour od slavné zpěvačky Lucienne Boyer. Nejprve zazní historická nahrávka z roku 1930 a poté její zpracování Bohuslavem Martinů v baletu Špalíček z roku 1934. Po vzájemném porovnání obou podob písni následuje poslech rozhlasového rozhovoru s Charlottou Martinů z roku 1963. Žáci

⁴ SYNEK, Jaromír. *Vybrané kapitoly z didaktiky hudební výchovy I.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 59

popíše, jak na ně působí její hlas a způsob mluvy, i když francouzštině nerozumí.

2. 4 Použité metody

Program kombinuje širší spektrum metod z oblasti muzejní edukace⁵. S ohledem na kognitivní cíle hojně využívá metod slovních, a to jak monologických (odborný výklad, vyprávění, vysvětlení – komentovaná prohlídka vybraných panelů a předmětů), tak dialogických (diskuse, brainstorming). K nasátí atmosféry meziválečné Paříže slouží především metody praktické, které umožňují dotyk a manipulaci s předměty. Tyto aktivizační metody jsou použity např. v samostatné hravé části, kde je možné si vyzkoušet kostýmy či cirkusové rekvizity, nebo v módním salonu při chronologickém seřazování obrázků. Speciálně možnost dotknout se skladatelova piana umožňuje vnímat tento sbírkový předmět téměř všemi smysly: zrakem, sluchem, hmatem i čichem (specifická vůně starého nástroje) a ve spojení s vyprávěním o jeho napínavých osudech se tak dotýká metody objektového učení. Z oblasti metod názorně demonstračních program využívá pozorování, předvádění a hádání sbírkových předmětů (např. kloboučnické náčiní) či aktivní poslech hudby.

2. 5 Didaktické prostředky

S přihlédnutím k Malachově i Šobáňové klasifikaci⁶ je možné použité didaktické prostředky zařadit do následujících skupin.

⁵ ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní edukace*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, s.72

⁶ MALACH, Josef. Materiální didaktické prostředky. In KURELOVÁ, Milena, ŠTEFLIČKOVÁ, Eva. *Pedagogika II*. Ostrava: Pedagogická fakulta OU, 1993, s. 224 – 247. ISBN 80-7042-068-5

Učební pomůcky

- originální sbírkové předměty – piano Bohuslava Martinů, kloboučnické náčiní a rukávník k hádání neznámých předmětů
- substituty - reprodukce: fotografie Jiřího Voskovce a Jana Wericha, obrázky dobové módy a manikúry, fotografie Charlotty Martinů z různých období, soubor milostných dopisů Martinů Charlottě v podobě kavárenských novin, přepis vzpomínek Charlottiných přátel
- ostatní pomůcky – paměti Charlotty Martinů, hudební nástroje klaunů Fratellini, cirkusové rekvizity (žonglovací míčky, talíře, diablo, klaunský kostým), divadelní kostýmy a doplňky k vyzkoušení, zrcadlo, paruky

Technické prostředky – CD přehrávač, CD nosiče s potřebnými nahrávkami

Prostory – muzejně edukační program je realizován přímo v prostorách výstavních sálů, kde je výstava instalována

3. ZÁVĚR

V porovnání s předchozími programy ke krátkodobým výstavám věnovaným Bohuslavu Martinů měl tento muzejně edukační program vysokou návštěvnost. Výstava sice byla přístupná i o letních prázdninách, ovšem realizace školních programů byla časově omezena jen do konce školního roku. Během necelých pěti týdnů tak program navštívilo 21 školních skupin z místních i mimopoličských škol ve věkovém rozmezí od 3. třídy ZŠ až po 2. ročník SŠ včetně věkově smíšených skupin ze zájezdů ZUŠ (celkem 450 žáků). Mezi nimi byly také tři skupiny studentů z Francie, kteří Českou republiku navštívili v rámci výměnného pobytu u partnerské pražské školy. Kromě tradičních školních skupin si program v upravené podobě vyžádala

1 skupina účastníků kurzu francouzštiny (7 osob) a 1 skupina seniorů (13 osob).

Z ohlasů od žáků i učitelů vyplynulo, že se podařilo naplnit původně stanovené cíle, zejm. sugestivně přiblížit atmosféru meziválečného období v módním salonu a v kavárně. V hravé části byla pozitivně hodnocena možnost výběru aktivit (ne každého lákalo zkoušení divadelních kostýmů, někdo byl více zvědavý na skladatelovy milostné dopisy apod.). K působivým zážitkům patřila také vzácná příležitost sáhnout si na originální skladatelův nástroj, které využili i žáci, kteří na nic neumí hrát. Tuto nabídku zřejmě učinil lákavější psychologický efekt vyvolaný umístěním klavíru v odděleném a tudíž z pohledu žáků „zakázaném“ prostoru. Program byl však limitován omezenými prostory výstavních sálů, které neumožňují usazení celé skupiny na místo a soustředěnou práci v podobě výtvarné či pohybové dílny, práci s pracovními listy apod., ačkoli se tyto aktivity k tématu výstavy nabízejí (např. nácvik dobového módního tance). I přes tato omezení byl program úspěšný a ohlasy pozitivní.

4. Zpracování do Příkladů dobré praxe pro webové stránky MCMP

Místo a termín: 11. května – 1. září 2013 Městské muzeum a galerie Polička – Centrum Bohuslava Martinů (malé výstavní sály)

Téma: portrét Charlotty Martinů, francouzská kultura, meziválečné období

Tematická oblast: umělecká, historická

Cílová skupina: děti a mládež, senioři

Provázanost s RVP: vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět (tematické okruhy Místo, kde žijeme, Lidé kolem nás a Lidé a čas), Člověk

a společnost, Člověk a svět práce, Umění a kultura (obory Hudební výchova, Výtvarná výchova)

Délka programu: 60 min

Cíle programu:

1. Cíle postojevé a hodnotové

- přiblížit obdivuhodný charakter i dobrodružné životní osudy Charlotty Martinů, vžít se do nelehké role manželky velkého umělce
- zažít atmosféru meziválečné Paříže

2. Cíle kognitivní

- seznámit s francouzskou kulturou
- poznat českou uměleckou kolonii žijící v Paříži
- představit hudbu meziválečného období
- upevnit znalosti o klasifikaci hudebních nástrojů

Popis programu

1. Přivítání návštěvníků v šapitó cirkusu Medrano. Brainstorming a diskuse: Co se vám vybaví, když se řekne „Francie“? Znáte nějaká francouzská slovíčka? Jaké to asi je, být manželkou velkého umělce?

2. Ukázka z pamětí Charlotty Martinů – vyprávění o svém prvním setkání s Bohuslavem v cirkusu Medrano, kde vystupovali slavní klauni Fratellini. Rozpoznání a zařazení hudebních nástrojů, na které bratři Fratellini hráli, souvislost s českými klauny Jiřím Voskovcem, Janem Werichem a Jaroslavem Ježkem

3. Charakteristika Charlotty jako člověka – jaká byla, co měla ráda, z jakých poměrů pocházela, co všechno s Bohuslavem vydržela.
4. Samostatná aktivizující část bez vedení lektora, pouze s hudební kulisou – možnost výběru, co si kdo chce vyzkoušet: cirkusové rekvizity, kostýmy a klobouky v módním salónu, začít se v kavárně do milostných dopisů Bohuslava Charlottě nebo do vzpomínek jejích přátel
5. V módním salonu – poznávání neznámých předmětů z krejčovské dílny, správné seřazení dobové módy jak šla za sebou (20., 30. a 40. léta), správné přiřazení paruk k historickému období, proměny Charlotty Martinů na dobových fotografiích od obyčejné švadlenky v šarmantní dámu.
7. V kavárně La Rotonde – poznat s nápovědou dva skladatele stojící před kavárnou (Bohuslav Martinů a Jaroslav Ježek – připomenout souvislost s Osvobozeným divadlem), poznat sedící postavy v kavárně (Charlotte Martinů a Jan Zrzavý, nápověda na panelu), seznámení s dalšími českými umělci v Paříži (malíři, spisovatelé).
8. Příběh piana Bohuslava Martinů zakoupeného v Paříži, možnost zahrát si na něj nebo se ho alespoň dotknout, přivonět apod.
9. Komentovaná prohlídka vybraných panelů a vystavených trojrozměrných osobních předmětů, které patřily Charlottě Martinů.
10. Poslech hudebních ukázek:
 - písnička Ezop a brabenec v interpretaci Jana Wericha, úkol k poslechu: zachytit v textu všechna zvířátka, o nichž se zpívá
 - francouzská písnička Parlez moi d'amour – porovnání historické nahrávky z roku 1930 se zpracováním Bohuslava Martinů v baletu Špalíček
 - hlas Charlotty Martinů – rozhlasová nahrávka z roku 1963

Použité metody:

1. metody slovní – monologické (odborný výklad, vyprávění, vysvětlení – komentovaná prohlídka vybraných panelů a předmětů), dialogické (diskuse, brainstorming)
2. metody praktické – dotyk a manipulace s předměty (možnost vyzkoušet si kostýmy či cirkusové rekvizity, chronologické seřazování obrázků, vnímání skladatelova píana téměř všemi smysly: zrakem, sluchem, hmatem i čichem)
3. metody názorně demonstrační – pozorování, předvádění a hádání sbírkových předmětů (např. kloboučnické náčiní), poslech hudebních ukázek

Didaktické prostředky:

Učební pomůcky

- originální sbírkové předměty – piano Bohuslava Martinů, kloboučnické náčiní a rukávník k hádání neznámých předmětů
- substituty - reprodukce: fotografie Jiřího Voskovce a Jana Wericha, obrázky dobové módy a manikúry, fotografie Charlotty Martinů z různých období, soubor milostných dopisů Martinů Charlottě v podobě kavárenských novin, přepis vzpomínek Charlottiných přátel
- ostatní pomůcky – paměti Charlotty Martinů, hudební nástroje klaunů Fratellini, cirkusové rekvizity, divadelní kostýmy a doplňky k vyzkoušení, zrcadlo, paruky

Technické prostředky – CD přehrávač, CD nosiče s potřebnými nahrávkami

Prostory – program je realizován přímo v prostorách výstavních sálů

Četnost: 21 školních skupin v rozpětí od 3. třídy ZŠ po 2. roč. SŠ včetně věkově smíšených skupin ze ZUŠ (450 žáků), 1 skupina studentů kurzu francouzštiny (7 osob), 1 skupina seniorů (13 osob)

Autor a realizace programu: Mgr. Lucie Jirglová

5. LITERATURA

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní edukace*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. 140 s. ISBN 978-80-224-3003-4

ŠOBÁŇ, Marek. Stručná teorie a praxe muzejní pedagogiky. In *Škola muzejní pedagogiky 6*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. 121 s. ISBN 978-80-244-1871-1.

MARTINŮ, Charlotte. *Můj život s Bohuslavem Martinů*. Přel. Catherine Ébert-Zeminová. První necenzurované vydání. Editoři Ludmila Sadílková a Aleš Březina. Praha: Editio Bärenreiter Praha, 2003. 226 s. ISBN 80-86385-22-1

SYNEK, Jaromír. *Vybrané kapitoly z didaktiky hudební výchovy I*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. 65 s., ISBN 80-244-0972-0

MALACH, Josef. Materiální didaktické prostředky. In KURELOVÁ, Milena, ŠTEFLIČKOVÁ, Eva. *Pedagogika II*. Ostrava: Pedagogická fakulta OU, 1993, s. 224 –247. ISBN 80-7042-068-5

GRECMANOVÁ, Helena: Aktivizační metody v muzejní pedagogice. In *Škola muzejní pedagogiky 4*, 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, 121 s. ISBN 978-80-244-1869-8